

ОТ СЪСТАВИТЕЛЯ

Антропологичният подход в изучаването на социалната същност на процесите в спорта се очертава още през 80-те години на 20 в. Повечето автори се обединяват около мнението, че като културен феномен той провокира силни емоции, активизира различни икономически механизми, формира политики, а също така може да подчертава или преодолява неравнопоставеността и да конструира и утвърждава регионалните и националните идентичности. Целта на настоящия брой на списание „Българска етнология“ е да представи основните подходи към темата за спорта в социалните науки. Характерна особеност за това направление е, че към него се подхожда интердисциплинарно. В книжката, която разгръщате в момента, аналитично интерпретират спортните явления етнологи/антрополози, философи и историци. В настоящия текст представям разнообразни изворови материали, теренна работа и методи на изследване, чрез които авторите предлагат своето тълкуване на различните проблемни въпроси, фокусирани в спорта.

Работата на немските колеги Юлиане Мюлер, Кристиян Унгруе и Кристиян Петер Оемихен детайлно разглежда постепенното преодоляване на периферната позиция на изследванията на спорта в рамките на етнологията. Авторите проследяват как днес те стават от съществено значение за анализирането на съвременните социални, културни и политически феномени. Доказателство, че антропологията и етнологията вървят в една посока е фактът, че за превода от немски на Института за етнология към Мюнхенския университет „Лудвиг Максимилиан“ във варианта на сайта на английски език е използван терминът социална и културна антропология.¹ Изследователите акцентират върху онова, с което етнологията може да допринесе за задълбочаване на социалните проучвания на спорта. Според тях социологията и политологията са изпреварили етнологичните изследвания. Благодарение обаче на етнографската методика, която дава възможност за поглед „отвътре“ чрез използване на автобиографичния подход и житейски разкази, проучванията могат да изяснят взаимодействието между всекидневната култура и глобализационните процеси на индивидуално и колективно ниво. Същевременно подходът позволява дискутиране на социалните процеси и различните смислови нива в и за спорта.

Етнологичният дискурс позволява търсенето и използването на различни терени. Онлайн етнографията все повече провокира своите последователи. Тя спомага за проследяването на комуникациите, осъществявани от спортистите и същевременно дава възможност на изследователя да влезе в дълбочина и да анализира конструирания от самите спортисти желан образ. Това е добре илюстрирано в

¹ <https://www.en.ethnologie.uni-muenchen.de/index.html> (Посетен 23.03.2021 г.)

работата на Таня Матанова, която разглежда всекидневието на спортните гимнастички преди олимпийските игри от 2020 г. в Токио, представено през интернет медии. Допълнителен теоретичен проблем добавя фактът, че тя го проследява и в ситуация на пандемия. Изучаването на връзката между спорта и различните кризисни ситуации спомага за изясняването на социалната му функция. Новите изследователски въпроси, които авторката повдига, са свързани с променената позиция на различните актьори в спортните дейности, с нарушение на традиционното възприемане на спорта като среда за обмен и културни срещи. Избраният подход към темата подпомага интерпретирането на всекидневните пространства на гимнастичките, свързани с техните тренировки, образование, свободно време, семейни, професионални и приятелски взаимоотношения. В центъра на проучването са състезанията и празниците на спортистките, както и свързаните с тях празнични преживявания. Таня Матанова намира, че изучаването на всекидневието чрез представянето им в интернет медии и чрез изграждането на профилите в мрежата създава необходимата дистанция от обекта на изследване и условия за преодоляване на някои недостатъци при директната комуникация. Същевременно обаче остават скрити някои проблеми, трудности във всекидневието и тяхното осмисляне. Мисля, че липсата на изградени взаимоотношения между изследовател и респондент, които са в основата на използвания от етнологите автобиографичен подход, е преодоляна в работата чрез представянето на един по-широк контекст, в който функционират спортните школи и федерации, както политиките и традициите в отделните държави.

Класическите етнографски методи на изследване като свободните интервюта и наблюдението доказват своята ефективност при работата на Виолета Коцева, посветена на връзката между идентичността и традицията в процеса на изобретяване на българско бойно изкуство. За пълнота и дълбочина на анализа си авторката логично допълва своето проучване с публикации, свързани с идеите, дейността и изявите на създателите на бойното изкуство, както и на техните симпатизанти и последователи. Изгражданият в социалните мрежи образ на национална федерация „Българско кемпо“ и на локалната микрообщност, свързана с нея, също е подложен на детайлно интерпретиране. Употребата на национални символи и риторика при конструирането на основни идейни елементи в специфичен български боен стил за пореден път демонстрира често манифестирана връзка между спорта и национализма. В своята еklekтична концепция създателите вмъкват идеи от различни исторически епохи и елементи от традиционната култура като ги осмислят и заявяват като български. Изследването предлага интересно тълкуване на спорта като популярна практика, създаваща възможности за конструиране на концепцията за нация, която индивидите и общностите могат моментално да консумират и репродуцират. Същевременно работата много добре илюстрира как индивидите и групите днес участват в изграждането на националната култура, използвайки елементи от миналото, а част от тях възприемат и като своя мисия утвърждаването на националната идентичност според собствените им разбирания.

Антропологичният подход има съществен принос при изучаване на субкултурната идентичност на спортните фенове. В сферата на социалните изслед-

вания на спорта акцент е поставен върху изучаването на действията и езика на феновете, които придават значение на социалния живот и формират идентичности. Евлоги Станчев предлага един цялостен анализ на футболните хулигани като очертава основните специфики на българския модел в по-общия проблем на футболното фенство. Разработката е в академичен стил, а добре осмисленият материал прави текста ясен и съдържателен. Антропологичната насоченост на статията се доказва от детайлния поглед към идентификационните маркери, характерни за всяка субкултура: общата територия, социални движения, начин на обличане, музикални интереси, знамена и аксесоари, вътрешногрупова солидарност и разграничаване от другите. Интересите му са съсредоточени върху българските футболни субкултури след 1989 г. и тяхното място в съвременното общество. Важен елемент в проучването е представянето на тези субкултури в контекста на международни теоретични спортни изследвания не само от Западна, но и от Източна Европа. Същевременно историческото обосноваване на изследването допринася за изясняване мястото на футболната култура като част от специфичния местен социокултурен модел.

Връзката между спорта и политиката е съществен аналитичен ракурс не само в работата на историците, но и на философите. Като социална практика спортът е отражение, но и конституираща сила за обществото. Същевременно създава бърз престиж и притежава открояваща се символна функция. Именно в този контекст може да бъде възприеман като средство за постигане на политически цели и да подсилва културния код на властта. В своята изследователска работа Боряна Ангелова-Игова разглежда успеха в спорта като натрупан символен капитал, който обединява общностите и легитимира символна власт в националните държави. Според нея политическият успех е доминиращ над постигнатия спортен успех особено в страните с тоталитарно управление, където върху играта рефлектира структурата на политическата система и тя се превръща в своеобразно продължение на държавата. Задълбоченото вглеждане в проблематиката отвежда авторката към анализ на съзнателно търсените спортни неуспехи, които често са по-важни от спортните постижения. Те се оказват от съществено значение за поддържането на социалния контрол, на определен политически ред и властова структура, за да не се допусне промяна в посоката на определената на държавно ниво политика. Предложеното на вашето внимание проучване е пример за това как подходящо подобрите етнографски примери могат да послужат за един задълбочен философски прочит на спортните феномени.

Спортът често се асоциира с идентичността и нацията. В различни исторически контексти те са обвързани и поради тази причина може да се наблюдава как символиката в спорта се употребява от политиките за изграждането на нациите. Именно в тази посока е интерпретацията, която предлага работата на Теодор Борисов, посветена на спорта и национализма в страните от бивша Югославия. Той коментира как още в югославския период, когато нациите във федеративната република нямат свои държавни формирания, използват спорта като средство за политическа мобилизация срещу правителството. Нещо повече, след отделянето на националните държави на сърби, хървати, словенци, бошняци, черногорци и македонци те конструират новата си идентичност бла-

годарение и на спорта, тъй като в него се влага символика, страст, а също така и съществени маркери на самоопределението. Спортове, в които се демонстрират успешни достижения на международно ниво, се превръщат в изключително важни опори за националната идентификация. Статията предоставя една интересна историческа трактовка, която се основава на разнообразни исторически факти, медийни публикации и тълкуване на игрални и документални филми, свързани с различни спортни събития.

Друг антропологичен прочит на спорта дава и изследването на Светослава Манчева, която представя различни образи на детството през призмата на пространствата за спорт и по-конкретно на уличния фитнес. Тя поставя в основата на своя анализ класически методи като свободни разговори със събеседниците си и наблюдение. Същевременно важни за направените изводи са използваните визуални методи, тъй като те дават възможност за една цялостна представа за живота на тийнейджърите, за които реалната и дигиталната среда са в непрекъснато взаимодействие. В работата сполучливо са съчетани подходите, характерни за антропологията на детството и антропологията на града. Теоретичните и описателните наративи са добре комбинирани с рефлексивни аудио-визуални и фотографски представяния. Това е изключително подходящо при проучване на живота на подрастващите, които се самопредставят и изграждат своя образ във виртуалното пространство. Акцент в разработката е поставен върху спорта като социален и културен фактор и неговото специфично значение за израстването на децата и тийнейджърите, натрупване на социални контакти, умения и опит и постепенно формиране на общностна идентичност.

Силно вярвам, че представеният в настоящия брой на списание „Българска етнология“ интердисциплинарен подход в изучаването на социалните измерения на спорта хвърля нова светлина върху този феномен. Натрупаните умения на учените от различни дисциплини в анализирането на разнообразни изворови материали като житейски разкази, свободни интервюта, наблюдения, интернет източници, медийни публикации или визуални материали доказват ефективността на използваните антропологични и етнологични методи на изследване. Благодаря на всички автори за съвместната ни работа и усилия. Мисля, че заедно правим необходимите крачки и проправяме път на нови изследователи и теми. Това е начин да допринесем за утвърждаване етнологията на спорта като съществено направление в социалните науки.

Ива Кюркчиева